

Sote-neuvottelukunnan kannanotto koulukiusaamisen torjunnasta

Kiusaamiseksi kutsuttu ilmiö tarkoittaa suunnitelmallista ja toistuvaa henkistä ja/tai fyysistä väkivaltaa. Sen toteuttamistavat vaihtelevat, mutta keskeistä on ihmisarvon väheneminen ja lopulta menettäminen vertaisryhmässä. Yleensä puhutaan koulukiusaamisesta, mutta kiusaaminen ilmiönä on valitettavan yleinen ongelma Suomessa alkaen päiväkodista peruskoulun ja jatkokoulutuksen kautta työpaikoille ja lopulta vanhainkoteihin. Kiusaaminen on merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, jonka ratkaisemisella vähennetään huomattavasti yhteiskunnallista pahoinvointia ja parhaimmillaan katkaistaan ylisukupolvisen väkivallan kierre. Termi "kiusaaminen" tai "koulukiusaaminen" koetaan tekojen vähättelynä. Käytämme termiä tässä sen yleiskäytön vuoksi, vaikka kuvaavampaa olisi puhua esimerkiksi kouluväkivallasta tai kidutuksesta.

Sote-neuvottelukunta on kuullut useita toimijoita teemaan liittyen ja nostaa esiin seuraavat ilmitulleet seikat:

Yleisiä havaintoja

Tutkimusten mukaan kiusaajaa motivoivana tekijänä on pätemisen tarve ja kiusaajan valta-aseman parantaminen vertaisryhmässä. Kiusaamista tai kiusaajan valta-asemaa ei olisi, mikäli kiusaajalla ei olisi myötäilevää yleisöä ja vierestäseuraajia. Kiusaamiseen puuttumattomuus ja kiusattuun kohdistuvat muutosvaatimukset luovat vaikutelmaa kiusaamisen hyväksyttävyydestä. Kiusaamiseen puuttumattomuus vahvistaa sellaisia väkivaltakulttuurin lieveilmiöitä, joissa voimasta ja vallasta seuraavat oikeudet ja tekojen hyväksyttävyys.

Korkeakouluopiskelijoiden mielenterveys on THL:n tutkimuksen mukaan kriisissä: psyykkisiä vaikeuksia on yli puolella opiskelijoista ja noin kolmannes tarvitsisi apua. Tämä trendi on ollut jo ennen koronapandemiaa, ja huomattavaa on se, ettei noin kolmannes opiskelijoista koe kuuluvansa mihinkään vertaisryhmään. Tutkimusten mukaan 7,5 % korkeakouluopiskelijoista joutuu kiusatuksi korkeakouluissa.

Viimeaikaisten tutkimusten mukaan teoria siitä, että kiusatusta todennäköisesti tulee myöhemmin kiusaaja, on virheellinen.

Yleinen kokemus toimivasta kiusaamisen lopettamismenetelmästä on se, että kiusattu vastaa väkivaltaan väkivallalla. Tämä antaa aihetta epäillä yleisesti käytössä olevien menetelmien yleispätevyyttä kiusaamisongelmien ratkaisussa. Tutkimusten mukaan kiusatulla ei ole vaikutusmahdollisuuksia estää kohteeksi päätymistä.

Somekiusaaminen on suuri osa kiusaamisongelmaa. Nuorten elämä on käytännössä somessa kun taas aikuisten ei, joten hyvältä kuulostava ratkaisu somekiusaamiseen "älä sitten käytä somea" ei toimi. Mikäli nuori jättää somen, hän on ulkokehällä aivan kaikista vertaispiireistä.

Oppilashuollon tilanne on huolestuttava, eikä koulupsykologien vakansseja saada täytetyksi tai niitä on liian vähän. Opettajat toivovat lisää resursseja ja pienempiä luokkakokoja. Myös oppilashuoltohenkilöstön vaihtuvuus on merkittävä ongelma. Lisäksi Joensuun alueen vanhempainyhdistysten verkostoituminen olisi tärkeää. Tällä tapaa hyviä käytänteitä ja onnistumisia olisi helppo jakaa.

Joensuun kouluissa käytössä olevista menetelmistä

Kouluissa on käytössä paljon menetelmiä, kuten kiva-koulu, vertaissovittelu, kiusaamiskyselyjä, väkäratoimintaa, kummioppilas- ja tukioppilastoimintaa ja hyvinvointiohjaajia. Kysyttäessä kiva-koulun ja version toimivuutta, kasvatus- ja koulutusalan ammattilaiset pitävät niitä poikkeuksista hyvinä ja toimivina, kun taas nuorten lausunnoista käy ilmi, että nämä menetelmät eivät välttämättä toimi ja niitä valitettavasti voidaan käyttää kiusaamisen instrumentteina ja jatkeina.

Vertaissovittelu voisi toimia tilanteessa, jossa osapuolet olisivat tasavertaisessa asemassa, mutta kiusaamistilanteissa harvoin näin on. Yleensä kiusaamisessa on sekä valta- että määräepätasapaino kiusatun vahingoksi ja kiusaajan puolella. Tämä johtaa siihen, että itse sovittelutilanne onkin kiusaamistilanne, jossa kiusatulle esitetään kohtuuttomia vaatimuksia, muuttumista ja taipumista "enemmistön" tahtoon.

Nuorten lausuntojen perusteella hyvinvointiohjaajat ovat nykyisistä menetelmistä ainoa toimiva menetelmä kiusaamisen ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa. Kiva-koulun ja version toimivuutta on perusteltu tilastoilla, joiden mukaan kiusaaminen on vähentynyt. Tilastot eivät välttämättä kerro koko totuutta tilanteesta, sillä nuorten mukaan esimerkiksi yläkoulussa kiusaaminen ei vähene, vaan lisääntyy, pahenee ja siitä tulee arkea, josta ei raportoida, joten se ei myöskään tule tilastoiduksi.

Yksittäisissä kouluissa on lausuntojen perusteella onnistuttu vähentämään kiusaamista merkittävästi monien menetelmien yhteisvaikutuksella, mutta havaintojen perusteella kiusaamisen torjunnan onnistumisessa turvallisten aikuisten lisäämisen ohella merkittävin tekijä on koulujen johdon ja opettajien halukkuus puuttua kiusaamiseen. Näitä onnistumisia on syytä benchmarkata koulujen välillä ja luoda kouluille yhteinen foorumi, jossa asioista puhutaan niiden oikeilla nimillä ja on mahdollista siirtää hyviä käytänteitä eteenpäin.

Koulujen resurssipula, asenne- ja rajapintaongelmat myötävaikuttavat kiusaamisongelmaan

Kasvatusalan ammattilaiset omalla toiminnallaan saattavat myötävaikuttaa kiusaamiskulttuurin leviämiseen. Kiusaamiseen puuttumattomuus, keinottomuus sen edessä tai muka-keinot luovat kiusaamiselle otollisen sallivan ilmapiirin. Lisäksi opettajatkin voivat olla kiusaajia. Esimerkiksi opettajan omista asenteistaan tai ennakkoluuloistaan kumpuavat rasistiset, homo- tai transfobiset kommentit tuottavat lapsille esimerkin, että näistä teemoista kiusaaminen on

sallittua, koska auktoriteettikin tekee niin. Se, että opettaja nolaa jotakuta oppilasta, antaa oppilaille luvan toimia samoin. Kiusaajan ymmärtäminen ja hyysääminen luovat ilmapiiriä, jossa kiusaaminen on sallittua.

Useissa kouluissa on suuret ryhmäkoot ja liian vähän turvallisia aikuisia. Krooninen pula koulupsykologeista pahentaa tilannetta. Tietojenvaihto eri yhteistyötahojen kanssa (koti, poliisi, sosiaalitoimi) ei toimi - on haastavaa yhteensovittaa tietojenvaihto esimerkiksi tietosuojalain kanssa. Koulujen johdolla on korkea kynnyks viedä asioita eteenpäin, sillä kiusaamistapaukset osoittavat johtamisen epäonnistumisen, mikä valitettavasti saattaa kannustaa koulujen johtoa vähättelemaan ongelmaa.

Kiusattu on se, joka yleensä joutuu vaihtamaan koulua, ei kiusaaja.

Sote-neuvottelukunnan lausunto

Kiusaaminen on vakava yhteiskunnallinen ongelma, johon on syytä puuttua mahdollisimman varhain. Sote-neuvottelukunta esittää, niin Joensuun kaupungille kuin Pohjois-Karjalan hyvinvointialueelle seuraavia toimenpiteitä otettavan käyttöön kiusaamisongelman tehokkaammaksi ratkaisemiseksi:

- Lisää turvallisia aikuisia kouluihin (hyvinvointiohjaajia)
- Oppilashuolto kuntoon (riittävästi koulukuraattoreja, -terveydenhoitajia ja -psykologeja)
- Pienemmät luokkakoot
- Opettajankoulutuksessa opettajille keinoja kiusaamisen tunnistamiseksi ja ehkäisemiseksi
- Opettajien toteuttamaan kiusaamiseen tulee puuttua
- Somekoulutusta opettajille ja oppilaille
- Vertaistukea kiusatuille (chillimpi vertaistuki)
- Koulujen johtamista parannettava
- Sopimuksia, käytäntöjä ja sanktioita kiusaamiseen liittyen
 - Nuoret peräänkuuluttivat sanktioita (mm jälki-istuntoa, wilmaan merkintä olet kiusannut, kiusatun erottaminen koulusta ym)
 - Kriittinen tarkastelu kiusaamisen ehkäisymenetelmien hyväksikäytöstä kiusaamisen instrumentteina
 - Kiusaamisen vastaiset päivät (mitä kiusaaminen on, mitä voit tehdä sille)
 - Meidän koulussa ei kiusata -sopimus, joka koulussa, jokainen oppilas allekirjoittaa
 - Turvallisemman tilan periaatteet sopimuksen sisään
 - Sopimussakko sopimuksen rikkomisesta (sopimussakon tulee olla riittävä)
 - Hiljainen hyväksyntä ja kiusaamiseen puuttumattomuus ovat kiusaamisen mahdollistavia tekijöitä
- Laaja-alainen yhdyspintatyö ja yhteistyö (Joensuun kaupunki, Pohjois-Karjalan hyvinvointialue, viranomaistahot, oppilashuolto, perheet, yhdistykset)

- Etelä-Karjalan mallin mukaisesti ilmoitukset poliisille tai sosiaaliviranomaisille kattavasti, ei ainoastaan vakavista tapauksista.
- Koulu suosittelee aina rikosilmoituksen tekemistä rikoksen tunnusmerkit täyttävistä teoista.
- Kylä kasvattaa -lähestymistapa
- Karvi (vaikuttavuusarviointi kiusaamisen vastaisista menetelmistä tehtävä, jotta tiedetään, mikä vaikuttaa ja millä tavoin, ja mikä ei toimi)
- Yhteinen foorumi eri intressitahoille toimivien kiusaamisen ehkäisy- ja torjuntakeinojen levittämiseksi
- Kysyä menetelmävalikoimaa kiusatuilta

Sote-neuvottelukunta huomauttaa, että laki velvoittaa kiusaamiseen puuttumiseen: Rikoslaista löytyy nimike, jonka perusteella viranhaltija tai muu julkista valtaa käyttävä henkilö voidaan tuomita vankeuteen, mikäli hän pelotellakseen, pakottaakseen tai jonkinlaisin syrjivin perustein aiheuttaa toiselle voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä. Erityisesti kannattaa huomata, että tuomita voidaan myös henkilö, joka joko nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksyy määräysvallassaan ja valvonnassaan olevan toisen henkilön vastaavan teon.

Sote-neuvottelukunta muistuttaa, että kiusaamisen torjunnassa onnistuminen on yhteinen asia, ja se edellyttää laaja-alaista yhteistyötä eri toimijoiden ja perheiden kanssa. Kiusaamistapausten käsittelyssä koulujen hyvä johtaminen punnitaan. Johtamisen rakenteet, asenteet ja organisaatiokulttuuri on saatava kuntoon - johtoaajatuksena on oltava nollatoleranssi kiusaamiselle. Pyörää ei tarvitse keksiä uudelleen, eli neuvottelukunta rohkaisee hyvien käytänteiden kopiointiin ja onnistuneiden mallien ja kokemusten jakamiseen.